

Oeneis bore

Tundragräs fjäril

Fjärilar, Dagfjärilar

NE

NA

LC

DD

NT

VU

EN

CR

RE

Nära hotad (NT)
E2b(i,ii,iii,iv,v)c(iv)

Klass: Insecta (egentliga insekter), **Ordning:** Lepidoptera (fjärilar), **Familj:** Nymphalidae (praktfjärilar), **Släkte:** *Oeneis*, **Art:** *Oeneis bore* - tundragräs fjäril (Schneider, 1792) **Synonymer:** *Papilio bore* Schneider, 1792, *Bores* gräs fjäril, *grågul gräs fjäril*

Kännetecken

Tundragräs fjäril är en medelstor dagfjärilsart. Framvingarna är på oversidan nästan enfärgade i varierande mörkhetsgrad, vanligen gråaktigt ockragula och utan tydligt tvärband. Bakvingarna är på oversidan mer grå med ett ljusare grågult tvärband som når ut till ytterkanten där det ibland finns otydliga mörka punkter. Ögonfläckar saknas helt och kvar på deras plats finns endast ljusa fläckar. Bakvingens undersida är utformad med en fin mörkare teckning som påminner om gråskalan hos marklavar. Vingspann 30-50 mm.

Utbredning och status

Tundragräs fjäril är en holarktisk art som i Norden hör hemma på Nordkalotten och i Sverige bara finns i de nordligaste delarna. I Sverige är den utbredd i Torne lappmark från fjällen på ömse sidor om Torne träsk och därifrån sannolikt mer eller mindre sammanhängande till fjällområdena Pältsan och Tuipal. Det senaste decenniet har sannolikt varit gynnsamt för arten och den har upptäckts på flera nya områden, sannolikt främst genom ett högre individantal, men möjligen också genom en expansion. Sommaren 2010 påträffades arten rikligt på fjället Cievrracohkka väster om Nikkaluokta och enstaka på ytterligare ett angränsande fjäll. Arten påträffades även på flygsandfält i Pulsjärvi väster om Karesuando. Detta kalfjällsområde befinner sig ganska nära skogsgränsen i öster. Det besöktes vid ett flertal tillfällen under 1970-talet vid gynnsam väderlek utan att arten då påträffades där. En äldre fynduppgift finns från Kvikkjokksfjällen i Lule lappmark. I norra Finland förekommer arten främst i lågfjällområden och på torra tallhedar ner till 67°N. Utbredningen i Norge omfattar västra och östra Finnmark, nordligast funnen vid Alta och Tana. Endast i Varangerfjorden längst i öster förekommer arten helt ned till havsnivån. Normalt är fjärilen ganska sällsynt och söderut mer lokal, men med ojämna intervaller ökar populationen och kan då vara en av de vanligare fjärilsarterna i Finnmark. Världsbredningen sträcker sig från Fennoskandien och Kolahalvön genom Polarsibirien till Beringssund och vidare från Alaska till Labrador. Sydligast förekommer den i bergstrakter i Magadan i Östsibirien och i Klippiga bergen i Nordamerika.

Ekologi

Tundragräs fjäril är knuten till mer vegetationsfattiga miljöer i fjällvärlden än flertalet fjärilsarter. Den påträffas bara i de regioner som har en lägre årsnederbörd. I södra delen av utbredningen förekommer den främst på höga fjällhedars ytor av blottlagd morän och vittringsgrus mellan områden med en sparsam ört- och gräsflora. I

Nikkaluoktaområdet befinner sig livsmiljön på 900-1100 m ö.h. Längre mot norr förekommer tundragräs fjärilen på lägre fjälltoppar samt på öppna sandytor vid älvstränder och flygsandfält. I Pulsjärvi befinner sig livsmiljön runt 600 m ö.h. Längst mot nordöst i Finnmark följer arten älvarnas stränder ända fram till havet. Fjärilen är en av de tidigast kläckande dagfjärilarna i fjällen. Dock varierar kläckningen kraftigt från år till år beroende av sommarens ankomst och beroende av hur djupt snötäcket varit i den extremt vindexponerade miljön. Tidigast startar flygperioden i andra veckan av juni, men mer normalt under sista veckan i juni in i juli och sträcker sig cirka två veckor framåt. Fjärilarna är hårdföra och väl anpassade till den kärva miljön. Vid varmt väder flyger de mycket snabbt och skickligt, ofta helt nära markytan för att utnyttja markytans uppbromsning av vinden. Hanarna som kläcker 3-4 dagar före honorna både patrullerar och befäster revir som en del i sökandet efter en oparad hona. Under inflytande av midnattssolen är de längst i norr aktiva från klockan fem på morgonen till tio på kvällen om vädret är varmt och soligt. Fjärilarnas vingar blir då mycket fort slitna. Främst honorna, som också har längre livslängd, är flitiga blombesökare. Uppgifterna om artens utvecklingsstadier är från Finland och Norge. Äggen läggs förmodligen enstaka. Äggutvecklingen tar 12-14 dygn. Den enda värdväxt som med säkerhet noterats är fårsvingel, *Festuca ovina*. På älvstränder i Nordnorge har larverna påträffats från maj till slutet av augusti på fårsvingel. De tillväxer mycket långsamt och övervintrar troligen första gången som små larver. Andra övervintringen förbereds i september. Larverna gräver då ner sig ytligt i sanden mellan rötterna i en tuva av fårsvingel. Efter övervintringen förpuppar de sig i maj utan att lämna övervintringsplatsen och utan att spinna någon skyddande spånad. Puppstadiet varar 5-6 veckor. Larver och puppor är ofta hårt parasiterade.

Hot

Artens miljökrav är sådana att den snabbt kan drabbas negativt av de förändringar som förväntas ske successivt genom den globala uppvärmningen. Hit hör en ökad årsnederbörd som gör att magra marker, dominerade av naken sand eller vittringsgrus, blir fuktigare med en sämre förmåga till upptorkning. Ökad medeltemperatur leder till att klimatzonen som formar kalfjället krymper och att allt högre nivåer i fjällen successivt koloniserar av mer värmekrävande växtarter, idag hemmahörande på lägre nivåer i fjällkedjan.

Åtgärder

Motverka global uppvärmning genom att minska utsläppen av de gaser som mänskliga aktiviteter råder över. En övervakning av arten bör ske i den mån denna kan samordnas med övervakningen av de fjärilar som omfattas av habitatdirektiv. Arten bör inventeras i det stora fjällområdet mellan östra Torneträsk och fram till Pältsan och Tuipal. Detta stora område är i det närmaste helt ostuderat vad gäller fjärilsfaunan.

Övrigt

Arten har i tidigare svensk litteratur benämnts grågul gräs fjäril.

Litteratur

- Aarvik, L., Hansen, L.-O. & Kononenko, V. 2009. *Norges sommerfugle - Håndbok over Norges dagsommerfugler og nattsvärmere*. Norsk Entomologisk forening, Oslo.
- Bengtsson, O., Eide, W., Jacobsson, A., Ljungberg, H. & Westerberg, S. 2010. Öppna inlandsdyner i Norrbotten - doldisar på naturvårdsradarn. *Fauna & Flora* 105(3): 32-41.
- Eliasson, C.U., Ryrholm, N., Holmer, M., Jilg, K. & Gärdenfors, U. 2005. *Nationalnyckeln till Sveriges flora och fauna. Fjärilar: Dagfjärilar, Hesperidae-Nymphalidae*. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Elmquist, H., Hellberg, H., Imby, L. & Palmqvist, G. 1994. Fjärilsfaunan i Sveriges nordligaste fjällmassiv, Pältsan och Duoibal - unik och hotad? *Ent. Tidskr.* 115(1-2): 1-10.
- Kozlov, M. & Jalava, J. 1994. Lepidoptera of the Kola Peninsula, northwestern Russia, report no. 1 from the research projekt on the Entomological Bioindicators on Kola Peninsula. *Ent. Fenn.* 5: 65-85.
- Lampa, S. 1885. Förteckning öfver Skandinavien och Finlands Macrolepidoptera. *Ent. Tidskr.* 6(1-3): 1-137.
- Lingonblad, B. 1944. Iakttagelser över finska Lepidoptera III. Muonio, Enontekiö (Lkem, Le). *Notulae ent.* 24(1-2): 44-64.
- Lukhtanov, V. & Lukhtanov, A. 1994. *Die Tagfalter Nordwestasiens (Lepidoptera: Diurna)*. Herbiopoliana bd. 3. Verlag U. Eitschberger, Markt-leuthen.
- Nordström, F. 1933. Lapplands fjärilar. *Ent. Tidskr.* 54: 145-214.
- Nordström, F., Opheim, M. & Valle, K.J. 1955. *De fennoskandiska dagfjärilarnas utbredning*. C.W.K. Gleerups förlag, Lund.
- Ohlsson, A. & Ryrholm, N. 1995. Intressanta fynd av fjällfjärilar i Sverige 1994. *Ent. Tidskr.* 116(3): 129-130.
- Palmqvist, G. 2011. Intressanta fynd av storfjärilar (Macrolepidoptera) i Sverige 2010. *Ent. Tidskr.* 132: 11-23.
- Sandberg, G. 1883. Iakttagelser över arktiske Sommerfugles metamorphoser. *Ent. Tidskr.* 4: 9-28.
- Scott, J.A. 1986. *The Butterflies of North America*. Stanford University press, Stanford.

Författare

Claes U. Eliasson 2011, rev. Claes U. Eliasson 2012.